

Bordewijk

Het huwelijk van Ferdinand en Johanna was gelukkig, en ook steunend toen er een gevecht met de wereld van onwelwillende recensenten gevoerd moest worden.



Elly Kamp: Ferdinand en Johanna.

Dubbelbiografie van schrijver F. Bordewijk en componiste J. Bordewijk-Roepman. Bas Lubberhuizen, 477 blz. € 34,99

In een mooie, soms wat brave biografie toont Kamp dat hardnekkigheid en kunst een eeuw geleden al niet samengingen.

Portret van een huwelijk

Door onze redacteur **Toef Jaeger**

Tijdens een tv-opname voor de BRT op 9 april 1962 kon de kijker een glimp opvangen van het huwelijk tussen de schrijver Ferdinand Bordewijk (1884-1965) en de componiste Johanna Bordewijk-Roepman (1892-1971). Hoewel het journalist Jos de Haes vooral om Bordewijk te doen was, komt op een gegeven moment het muziekstuk *Plato's dood* ter sprake, een compositie van Johanna Bordewijk op tekst van haar man. Ferdinand Bordewijk stelt voor dat zijn vrouw er even bij komt zitten. 'Joh, wil je zo goed zijn een kleine toelichting te geven?', vraagt hij terwijl Johanna enigszins verzenuwd aanschuift. Het lijkt een absurd moment waarbij je als kijker niet weet of het hier nu om een denigrerende vraag gaat of een liefdevolle samenwerking. Totdat de journalist informeert naar de problemen tijdens de samenwerking: 'Waren die louter van esthetische aard?' Ferdinand en Johanna Bordewijk kijken elkaar even aan, een kleine gniffel laat zien dat de twee *soulmates* zijn, die elkaar 48 jaar eerder al hadden gevonden.

Wie Bordewijk leest, heeft niet direct de associatie met een gelukkig getrouwd man. De stugge schrijver - die naam maakte met zijn hoekige *Knorrende beesten* (1933), *Blokken* (1931) en *Bint* (1934) en zijn grote doorbraak kreeg met *Karakter* (1938), waarin de vader niet overloopt van warme gevoelens voor de moeder van zijn zoon - stond erom bekend dat hij weinig van zichzelf liet zien. Zijn laatste roman *De Golbertons* (1965) is er nota bene eentje waarin het huwelijk heen en weer schommelt tussen liefde en haat, stelt neerlandica Elly Kamp in *Ferdinand en Johanna*. Haar dubbelbiografie is niet alleen een mooi portret van een huwelijk tussen twee kunstenaars, maar ook van Johanna Bordewijk, die voor de meeste lezers een onbekende zal zijn.

In 1914 trouwden ze. Ze hadden elkaar al enkele jaren daarvoor leren kennen en de families kwamen bij elkaar over de vloer. Ferdinand Bordewijk kwam uit een gezin met een ziekelijke moeder en een onrustige vader, die er niet alleen de merkwaardige gewoonte op na hield om elke paar jaar te verhuizen, maar ook om zonder overleg met zijn vrouw zijn zonen zoveel mogelijk voornamen te geven. Ferdinand Bordewijk kreeg er zes - toen hij oud genoeg was liet hij ze, op Ferdinand na, officieel verdwijnen.

Johanna Roepman kwam uit een onmuzikaal, ludiek gezin. De moeder maakte ontdekkingsstochten door het land. Haar oudere zusje zweefde soms tussen hemel en aarde. Bij een van die tripjes was ze zelfs zo diep gegaan dat ze ongemerkt zwanger was geworden van de broer van Bordewijk. De mogelijkheid dat ze gewoon gemeenschap had gehad, sloot ze het liefst uit.

Dat de weinig doorsnee houding van de familie Roepman soms oversloeg op de familie Bordewijk laat een foto uit 1912 zien waarop de zus-

ters Roepman in mannenkleden staan en de zoons Bordewijk vrouwenkleden dragen. Waar het gezellige huwelijk van F. Bordewijk al een beetje verraste, zag je de afstandelijke schrijver in travestie nog veel minder aankomen. En ook kijk je op wanneer je leest van de vader die zijn puberdochter met een badborstel op haar blote kont slaat wanneer ze te laat thuiskomt, al zou je wat Bintachtige tucht kunnen vermoeden.

Kritiek

Ferdinand en Johanna, op de foto achter elkaar gepositioneerd, zouden elkaar hun leven lang steunen in hun ideeën en verzet tegen hen die kritiek op ze uitoefenden of zwart maakten. Of hun kinderen ook gelukkig waren: dat verhaal kent twee kanten. Zoonlief heeft zijn jeugd als gemoedelijk ervaren, op incidenten als dat met de badborstel na. De dochter kijkt echter terug op een eenzame jeugd en zwaar straffende ouders die zich telkens terugtrekken om te werken.

In plaats van elkaar te beconcurreren in zucht naar erkenning, vonden de twee echtelieden juist steun bij elkaar. De eerste vijftien jaar van hun huwelijk boden gezamenlijke verantwoordiging: het werk van beiden werd door de buitenwereld niet erg gewaardeerd. De *Fantastische verhalen* van Bordewijk waren volgens critici teveel gerelateerd aan Edgar Allan Poe, de composities van Johanna Bordewijk te onaangenaam om naar te luisteren. Dat laatste zal ook komen om-

dat Johanna een stellige muziekopvatting had: 'muziek stelt niks voor als je het kan zingen'. Ondertussen modderde Bordewijk door, zijn eerste uitgaven betaalde hij zelf, en pas begin jaren dertig kreeg hij de waardering waar hij op hoopte. *Blokken* en *Knorrende beesten* werden als iets bijzonders herkend, *Bint* ook, maar daaromheen ontspon zich de discussie of dit een fascistisch boek was of niet.

Wilhelmina

Kamp zet de discussie uitvoerig uiteen en concludeert dat *Bint* wellicht het beste gelezen kan worden als een 'hard gevecht met de emotionele wankelheid die Bordewijk in zichzelf wist te bestrijden, maar waarmee hij zijn geliefde vrouw Johanna zag worstelen'. Dat klinkt vergezocht, maar dan is deze - soms wat brave - biografie al zo ver op streek dat je er graag in meegaat. Fascinerend is het om te lezen hoe lang Johanna worstelde in haar zoektocht naar erkenning en ook hoe halsstarrigheid en kunst eigenlijk toen al niet echt samengingen, zeker niet bij een vrouw. Johanna vindt pas echt waardering na 1945, wanneer ze een compositie mag opdragen aan Wilhelmina, die op haar beurt weer bewondering voor Johanna had vanwege haar verzetsactiviteiten. Succes en erkenning kwamen er dus voor beiden, maar dat ze terug konden kijken op een gelukkig leven, was volgens Kamp toch vooral te danken aan een gelukkig huwelijk. Amen.

Muziek moet niet zingen



De drie zusjes en de drie broers Bordewijk in travestie op 28 mei 1912. Ferdinand en Johanna rechts